

Wprowadzenie

Książka *Nowe mechanizmy rozwoju obszarów wiejskich* jest zbiorem opracowań autorstwa młodych adeptek socjologii z zakresu podjętej przez nie i aktualnie realizowanej problematyki badawczej w ramach przygotowywanych rozpraw na stopień (doktora, doktora habilitowanego). Zainteresowania Auterek łączy nie tylko teren badań – obszary wiejskie – ale także waga analizowanych społecznych problemów dla perspektyw rozwojowych wsi. Wielokrotnie w literaturze przedmiotu zwracano uwagę na rolę, wieloaspektowo rozumianego, czynnika ludzkiego i społecznego w nadawaniu obszarom wiejskim nowego oblicza, o wielu funkcjach zarówno dla ich mieszkańców, jak i dla zewnętrznego użytkownika tych terenów. Podkreśla się znaczenie aktywności, przedsiębiorczości, innowacyjności jednostkowej, ale również zespołowej, społecznej inicjatywy w stawianiu celów, które osiągane będą poprzez partycypację w planowaniu i działaniach, szeroko rozumianych, podmiotów układów lokalnych. Istotne znaczenie ma współpraca międzysektorowa w rozwiązywaniu lokalnych spraw. Wspomniane cechy są atutami w sprawnym zarządzaniu strategicznym wspólnot terytorialnych, zgodnie z postulowanymi ostatnio zasadami *Good Governance*, ale też swoistymi zasobami lokalnymi, bez których trudno liczyć na finansowe wsparcie planowanych przedsięwzięć dla rozwoju lokalnego z programów struktur unijnych. Przykładem może być program „Odnowa wsi”, do którego mogą aplikować zaangażowane społeczności lokalne potrafiące aktywnie uczestniczyć w planowaniu wspólnej przyszłości.

Wspomniane wątki są obecne w prezentowanych w tej książce opracowaniach. W pierwszym, zatytułowanym *Uwarunkowania społeczno-kulturowe postaw przedsiębiorczych młodzieży z obszarów wiejskich*, Ewelina Sudra zwraca uwagę na konieczność kształtowania i utrwalania przedsiębiorczości młodzieży na obszarach wiejskich. Postawy przedsiębiorcze są ważnym komponentem kapitału ludzkiego, czynnikiem nie tylko wzmacniającym szanse na aktywność zawodową, ale mogą sprzyjać aktywności społecznej młodych w środowisku wiejskim,

silniej wiązać ich z miejscem zamieszkania i mobilizować do działalności na rzecz jego rozwoju. Mogą być zatem podstawą nawiązywania współdziałania w imię wspólnych, lokalnych interesów i sprzyjać podnoszeniu poziomu kapitału społecznego. Stają się ważnym elementem komponentu społecznego rozwoju zrównoważonego. Na rozwój postaw przedsiębiorczych wpływają różne uwarunkowania, Autorka zwraca uwagę zwłaszcza na determinanty społeczno-kulturowe: rodzinę, edukację i kulturę, omawiając ich znaczenie w kształtowaniu osobowości przedsiębiorczej.

Wśród wspomnianych uwarunkowań szczególnie dużą rolę, poza rodziną, odgrywa edukacja. Porównując możliwości młodzieży wiejskiej z miejską w tym zakresie, można wyodrębnić szereg obszarów nierówności. Ewa Gabryelak w tekście *Obszary nierówności w zakresie edukacji i próby ich niwelowania przy wykorzystaniu funduszy unijnych na przykładzie województwa łódzkiego* wymienia i omawia kilka takich obszarów pojawiających się już na poziomie przedszkolnym, a następnie szkolnym. Przyjęte na potrzeby analizy obszary nierówności w zakresie edukacji mogą być niwelowane przez dostępne środki finansowe z funduszy zewnętrznych, dzięki którym możliwe jest wdrażanie nowych rozwiązań lub usprawnień zmniejszających dysproporcje. Samorządy korzystają więc z możliwości dodatkowego dofinansowania podejmowanych działań w dziedzinie edukacji ze środków głównie z Europejskiego Funduszu Społecznego. Część gmin współpracuje w tym zakresie z organizacjami pozarządowymi mającymi większą elastyczność i doświadczenie w pozyskiwaniu funduszy unijnych. Autorka podaje przykłady gmin, w których wdrażane są projekty z programów UE w zakresie edukacji, cele i efekty zrealizowanych działań. Analiza pokazuje, że

fundusze unijne ułatwiają niwelowanie nierówności w dostępie do edukacji dzieci wiejskich, pozwalając dofinansować programy lokalne, w tym także oddolne inicjatywy na terenach wiejskich w zakresie edukacji. Pozyskanie środków z UE wymaga specyficznej wiedzy i przede wszystkim szerokiej współpracy samorządów z organizacjami pożytku publicznego.

W staraniu się bowiem o środki unijne przeznaczone na wyrównywanie szans edukacyjnych młodego pokolenia na wsi znaczącą rolę

odgrywają samorzady terytorialne (władze oraz mieszkańcy), a także organizacje pozarządowe. Od jakości współpracy tych struktur w dużym stopniu zależeć będą efekty działalności na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Jak zauważyła Ewelina Gwara w opracowaniu *Nowe koncepcje zarządzania gminą szansą na optymalną współpracę międzysektorową*, istniejące przepisy w zakresie współpracy samorządu i NGO wydawały się niewystarczającymi gwarantami jej sprawnego przebiegu, co sprawiło, że powołany został zespół ekspertów, który opracował *Model współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych*. Współpraca organizacji *non profit* z samorządami powinna opierać się na trzech płaszczyznach – tworzenia polityk publicznych, realizacji zadań publicznych i kreowania warunków do społecznej aktywności. Ta ostatnia płaszczyzna ma być podstawą budowania w danej jednostce samorządu terytorialnego społeczeństwa obywatelskiego. Utworzenie modelu współpracy międzysektorowej to kolejny krok w kierunku wprowadzania nowoczesnego, skutecznego stylu zarządzania – *Governance*. Umożliwia on „zaktywizowanie się lokalnej społeczności i funkcjonujących na zarządzanym terytorium podmiotów zarówno prywatnych, jak i pozarządowych”. To współzarządzanie pozwoli podczas podejmowania ważnych dla rozwoju otoczenia lokalnego decyzji brać pod uwagę opinie różnych grup interesów, a podmioty czują się w takiej sytuacji bardziej odpowiedzialne za swoje miejsce zamieszkania. W końcowej części Autorka przedstawia ranking „Partner-ski samorząd 2010”, który jest podsumowaniem stanu współpracy między samorządami lokalnymi a organizacjami pozarządowymi. Wyniki, jej zdaniem, wskazują na to, że coraz więcej samorządów przekształca styl zarządzania z biurokratycznego na partnerski.

Taki sposób zarządzania ułatwia także pozyskiwanie środków zewnętrznych, określonych we wcześniej sporządzonym planie rozwoju miejscowości, w ramach programu „Odnowa wsi”, na rozwiązywanie problemów społeczności lokalnych. Istotą tego programu jest inicjatywa i uczestnictwo mieszkańców w realizowaniu planowanych przedsięwzięć. „Odnowa wsi” ma silne odniesienie do rozwoju zrównoważonego, do każdej z jego trzech sfer – gospodarczej, przyrodniczej, a zwłaszcza społecznej. Pamela Jeziorska-Biel opisuje wdrażanie tego

procesu w tekście: *Odnowa wsi w gminie Nowosolna w województwie łódzkim*. Autorka wskazuje na założenia samego programu, jego cechy oraz doświadczenia w tym zakresie na obszarach polskich. Następnie przytacza wyniki analizy wprowadzanych projektów odnowy wsi w jednej z najaktywniejszych w tym zakresie gmin (Nowosolna) województwa łódzkiego.

Analizując funkcje projektów „Odnowy wsi” realizowanych w gminie Nowosolna (boiska szkolne, place zabaw, świetlica środowiskowa, centra wsi), należy stwierdzić, że projekty te służą utrwalaniu więzi, budowaniu pozytywnych relacji między mieszkańcami, kreowaniu postaw aktywności na rzecz swojego środowiska lokalnego, pracy nad wspólną integracją, czy pielęgnowaniu wzajemnego zaufania. Zatem odgrywają istotną rolę czynnika wzmacniającego kapitał społeczny wsi, który ma duże znaczenie i wpływ na rozwój społeczny – jeden z podstawowych komponentów zrównoważonego rozwoju.

Nowym wyzwaniem dla wszelkich działań prorozwojowych obszarów wiejskich są innowacje, będące „dźwignią postępu”. Wśród wymienianych typów innowacji szczególną uwagę Katarzyna Zajda, podejmując temat *Uwarunkowania innowacji społecznych w społecznościach wiejskich i metody ich stymulowania*, poświęca innowacjom społecznym. Wychodzi od operacjonalizacji tego pojęcia, rozumianego jako zastosowanie nowych idei, rozwiązań, które wynikają z potrzeb społecznych i prowadzą do „powstania nowych możliwości i relacji oraz lepszego wykorzystania aktywów i zasobów”. Zatem innowacje społeczne łączą się z partycypacją wielu podmiotów społecznych w rozwiązywaniu wspólnych problemów. Wdrażaniu i rozprzestrzenianiu tego rodzaju innowacji sprzyjają duże zasoby kapitału społecznego (zaufanie, normy i wartości, które mają ułatwiać współdziałanie). Innowacje społeczne mają szczególne znaczenie dla obszarów wiejskich i terenów nisko zurbanizowanych, cechujących się wieloma problemami społecznymi. Autorka koncentruje się na uwarunkowaniach innowacji społecznych związanych z kapitałem ludzkim i społecznym. Zwraca uwagę, że we wdrażaniu innowacji społecznych dużą rolę odgrywa funkcjonowanie zróżnicowanych sieci społecznych, stanowiących podstawę współpracy aktorów indywidualnych i zbiorowych.

Innowacje społeczne nie powstają bez zaangażowania obywateli, ich organizacji, różnych zrzeszeń. Są efektem procesu społecznej interakcji, na który składają się cztery etapy: 1) identyfikacji potrzeb społecznych, 2) kreowania nowych rozwiązań, 3) ewaluacji efektywności tych rozwiązań, 4) monitorowania tej efektywności w praktyce.

Dalej Autorka wskazuje mechanizmy stymulowania innowacji społecznych na wsi. Zauważa, że metoda LEADER – stosowana w Europie, w tym w Polsce – oparta na długofalowej interakcji przedstawicieli społeczności lokalnej, reprezentujących trzy tzw. sektory – publiczny, społeczny i gospodarczy – także służy innowacjom społecznym.

Monografię rozpoczyna przedstawienie problematyki dotyczącej postaw przedsiębiorczych młodych na obszarach wiejskich i uwarunkowania tych postaw, kończy zaś opracowanie *Aktywność społeczna młodych mieszkańców wsi (na przykładzie członków lokalnych grup działania*, w którym Agnieszka Kretek-Kamińska prezentuje poziom, zakres i uwarunkowania aktywności społecznej młodych na tle aktywności innych kategorii społeczno-demograficznych mieszkańców wsi. Materiał będący jego podstawą pochodzi z zakończonych ponad rok temu badań finansowanych przez Narodowe Centrum Nauki dotyczących *Struktury i uwarunkowań kapitału społecznego lokalnych grup działania*. Tłem dla tych rozważań są wyniki ogólnopolskich badań aktywności społeczno-politycznej społeczeństwa polskiego, w tym młodzieży z obszarów wiejskich. Aktywność społeczna jest efektem m.in.

poziomu kompetencji kluczowych, niezbędnych do funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym i gospodarce opartej na wiedzy, poziomu zaufania społecznego umożliwiającego kooperację z różnymi podmiotami, w różnych obszarach życia społecznego, aktywności stowarzyszeniowej i pracy w ramach szeroko rozumianego wolontariatu, poziomu uczestnictwa w podstawowych procedurach demokratycznych.

We wszystkich tych obszarach występują istotne deficyty, a większość z nich w sposób szczególny dotyka młodzieży wiejskiej. W każdym z tych czynników można upatrywać przyczyn niedostatku aktywności społeczno-politycznej, zrzeszeniowej, wspólnotowej, prospołecznej, a doświadczenia te pozwalają przecież na lepsze funkcjonowanie w społeczeństwie obywatelskim.

Wspólnym wątkiem pojawiającym się w omawianych opracowaniach jest, szeroko rozumiana, aktywność społeczna jednostek i/lub zbiorowości na obszarach wiejskich (przedsiębiorczość, wyrównywanie szans edukacyjnych, współpraca międzysektorowa, inicjatywność i zaangażowanie w odnawianiu wsi, innowacje społeczne, aktywność młodych mieszkańców). Wraz z „renesansem lokalności” nabiera ona istotnego znaczenia w niemal każdej z podejmowanych, w ramach socjologii społeczności lokalnych, perspektyw: lokalny rozwój społeczny, partycypacja społeczna, aktywizacja społeczności lokalnych, kapitał społeczny, *governance*, „Odnowa wsi”, LEADER... Aktywność społeczna, inicjatywność, zaangażowanie mieszkańców w rozwiązywanie problemów własnego terenu stały się pożądaną i niezbędną cechą koncepcji związanych z zarządzaniem strategicznym terytorium, warunkiem przystąpienia do programów wspierających działania prorozwojowe w układach lokalnych, swoistym mechanizmem rozwoju obszarów wiejskich.

Elżbieta Psyk-Piotrowska